

Plemstvo Križevačke županije i pavlini samostana Blažene Djevice Marije na Gariću – izabrani primjeri –

SILVIJA PISK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR – 10 000 Zagreb
spisk@ffzg.hr

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno/Received: 24.11.2015.
Prihvaćeno/Accepted: 7.12.2015.

Garički pavlinski samostan bio je značajan feudalac s brojnim posjedima, selištima i kmetovima na području Križevačke županije. Posjede su stjecali darovanjima, zakupom te kupnjom zbog čega dolazi ponekad do sukoba sa susjedima i drugim zainteresiranim strankama. Pavlini često razrješenje sukoba i pravdu traže kroz sudske parnice. Parnice su uglavnom pokretali zbog smetanja posjeda, nepoštivanja oporuka, te raznih nasilja učinjenih njima i njihovim kmetovima. Ponekad su, također, pavlini te njihovi postupci bili predmet tužbe.

Samostan je, također, slovio kao sigurno i pouzdano mjesto pa lokalno plemstvo prepušta pavlinima na čuvanje svoje dragocjenosti. U nekim slučajevima primopredaja pohranjenih stvari ne prolazi bez problema. Kako nije sačuvan popis čuvanih dragocjenosti, vjerojatno je više primopredaja obavljeno na obostrano zadovoljstvo.

Usprkos velikog broja primjera sukobljavanja garičkih pavlina te plemkinja i plemića Križevačke županije, isprave kazuju da je većina sukoba razriješena te da je garički pavlinski samostan imao istaknutu ulogu u kasnosrednjovjekovnoj Križevačkoj županiji. Naime, nerijetko su dotad sukobljene strane počele surađivati, ili su se nekadašnji neprijatelji spjeli svojih suparnika pri objavljivanju posljednje volje.

Ključne riječi: pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću, plemstvo, pavlini, srednji vijek, Moslavina, Križevačka županija, sukobi, oporučna darivanja, sudski procesi

Uvod

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) najstariji je pavlinski samostan na tlu današnje Hrvatske. Već 1257. postoje indicije o postojanju nastambe pustinjaka na mjestu pavlinskog samostana na Moslavačkoj gori, a isti se izričito spominje 1273. godine.

Imao je podršku lokalnih posjednika te kraljevsku. Uživao je veliki ugled, a služio je i kao mjesto za pohranu dragocjenosti. Porastom njihovog ugleda imenovan je početkom 15. stoljeća garički prior vikarom i vodio je brigu za još nekoliko slavonskih pavlinskih samostana. U samostanu je živjelo 18, a možda čak i 24 redovnika. Crkva Majke Božje Garičke mjesto je

hodočašća, osobito na marijanske blagdane. Osim matične crkve, brinuli su se za bar još jednu kapelu.

Djelovao je do osmanlijske najeзде u 16. stoljeću, a danas ima najveći srednjovjekovni sačuvani arhiv među pavlinskim samostanima u Hrvatskoj jer su ga pavlini prije osmanlijskih naleta pohranili u lepoglavskom samostanu. Njegov arhiv dragocjen je za određivanje topografije i povijesti ovih krajeva. Najčešće se radi o darovnicama, tužbama i žalbama.¹

¹ O pavlinskom samostanu BDM na Gariću vidi: Silviya Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti, doktorski rad, Zagreb, 2011.

Garički su pavlini imali posjede na prostoru komitata Garić i Gračenica koji sredinom 14. stoljeća postaju dijelom velike Križevačke županije.²

Mnogobrojne su plemićke obitelji djelovale na tom prostoru, a najpoznatije su vjerojatno Moslavački (*de Monoszlo*), odnosno u kasnijem periodu Čupori Moslavački (*Csupor de Monoszlo*), zatim Babonići, Ruh od Deče (*Ruh de Desce*), Kastelanovići (*Castelan*),³ Kapitanići (*Capitan*), Geletići iz Sredne (*Geleth, Gele de Zredna*), Paližna (*Palichna*) te nakon 1493. Erdödy.⁴ Prostor je obilježen i djelovanjem zagrebačkih biskupa, koji još u 13. stoljeću dobivaju komitat Gračenicu i utvrdu Garić s pripadajućim posjedima.⁵

Plemkinje i plemići Križevačke županije imali su kompleksne odnose s garićkim pavlinima, neki su s njima njegovali dobrosusjedske odnose i tradicionalno su darivali crkvu garićke BDM dok su pojedinci, ili pak cijele obitelji često ulazili u sukobe. Doduše, postoje i primjeri pozitivne interakcije garićkih pavlina s bivšim „neprijateljem.“ Ne treba smetnuti s uma da zbog nedostatka isprava ne možemo sagledati potpunu sliku. Stoga je ponekad teško dokučiti, ili bezrezervno tvrditi, kako dojučerašnji pavlinski protivnici na sudu, povjeravaju pavlinima dragocjenosti na čuvanje ili pak, darivaju samostansku crkvu.

Sukobe su najčešće uzrokovale svađe oko međa (nepoštivanje istih) i posjeda te svađe zbog mlinarenja. Problemi oko nemogućnosti ostvarivanja prava na oporučna darivanja, također su garićke pavline primoravali da pišu žalbe i pokreću sudske parnice. Ovaj će rad ukazati na prijeporna područja te će biti opisano nekoliko primjera sukoba, ali i suradnje.

Mihael od Ravena te njegovi sinovi Emerik i Stjepan

Obitelj Mihaela od Ravena (*de Rawen*) u nekoliko je navrata bila u sporu s garićkim samostanom, o čemu je sačuvano samo šest dokumenta. Međutim svaki je sukob drugačije naravi. Prvi se put garićki pavlini žale

1421. na Mihaela preko redovnika Petra. On je pred Čazmanskim kaptolom izjavio da je Mihael prilikom omeđenja svojih posjeda, prisvojio dio samostanskih u Ramačinom Dolu.⁶ Iako se 1421. izričito ne spominje da se radi o Mihaelu od Ravena, već je optužen *magister Michael litteratus, prothonotarius sedis iudiciarie Crisiensis*, upravo se po titulu protonotara može zaključiti da se radi o istom Mihaelu, koji službu protonotara sigurno obavlja do 1439.⁷ Dokumenti nam nažalost ne otkrivaju kako je ova pritužba završila.

O drugom sukobu saznaje se iz tužbe garićkog redovnika Emerika pred Zagrebačkim kaptolom 29. ožujka 1427. Prema njegovim optužbama, želio je magister Mihael od Ravena (*prothonotarius sedis Crisiensis*) prisvojiti te zauzeti samostansko selo *Stelpna* (logično je pretpostaviti da se radi o krivom čitanju te da je *Stelpna* zapravo pavlinska Stupna).⁸ Kako nema nikakvih daljnjih spisa o ni o ovome procesu, moglo bi se zaključiti da su se pavlini ipak na neki način sporazumjeli s Mihaelom.

Dana 28. srpnja 1439. garićki je vikar Demetrije uložio novu žalbu protiv Mihaela od Ravena. Predmet žalbe bio je vezan uz Mihaelov vinograd zvan Kostenovac (*Kozthenowch*), koji se nalazio na teritoriju s kojega pavlini ubiru desetinu. Naime, Mihael im prema vikarovoju optužbi nije želio dati ni desetinu ni propisane darove.⁹ Ovo je, kao i u prijašnjim tužbama, jedini spis o ovom slučaju te ujedno posljednji vezan uz samostanske probleme s Mihaelom.

Isprava s kraja 1446. upućuje na razmirice garićkih pavlina i Mihaelovih sinova, Emerika i Stjepana oko mlinova, jer su očito obje strane (Mihaelovi sinovi i pavlini) mijenjale pozicije mlina na štetu one druge.¹⁰ Sukob završava sporazumnim dogovorom pred Čazmanskim kaptolom. Garićki vikar Franjo obavezao se da će vratiti samostanski mlin na staro mjesto, dok

2 Više o ulasku komitata Garić i Gračenica u Križevačku županiju vidi: Silviya Pisk, Garić, Gračenica i Moslavina - upravna područja (županije, komitati i distrikti) u srednjem vijeku, *Zbornik Moslavine* 11-12, Kutina, 2009., 40-44.; O plemstvu Križevačke županije vidi i: Tamás Pálosfalvi, *The noble elite in the county of Körös (Križevci) 1400-1526*, Budapest: Academiae Scientiarum Hungaricae, 2014.

3 Kastelanovići se ponekad u literaturi navode i kao Kaštelanovići.

4 Usp. *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005., sv. 7, str. 473.

5 Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (dalje CD), Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1908., sv. 6, str. 193, 226, 227.

6 Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 3.; Elemér Mályusz, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, *Levéltári közlemények* 10/3-4, Budapest, 1932, dok. 184.

7 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 107.; Mályusz, „A szlavóniai,“ dok. 273, 11 (1933) 1-2.

8 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 32.; Mályusz, „A szlavóniai,“ dok. 213, 10 (1932) 3-4.

9 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 107.; Mályusz, „A szlavóniai,“ dok. 273, 11 (1933) 1-2.

10 Fülöpp-Romhányi ne isključuje mogućnost da su pavlini pojedine parnice zbog mlinova vodili upravo iz razloga da se riješe konkurencije. O mlinarenju i parnicama zbog mlinova kod pavlina usp. Beatrix Fülöpp-Romhányi, Die Wirtschaftstätigkeit der ungarischen Pauliner im Spätmittelalter, u: Gabor Sarbak (ur.), *Der Paulinerorden: Geschichte, Geist, Kultur, Die Wirtschaftstätigkeit der ungarischen Pauliner im Spätmittelalter (15.-16. Jahrhundert)*, Budapest: Szent István Társulat, 2010., str. 130-199, na str. 155-162.

su Emerik i Stjepan obećali da će svoj mlin namjestiti tako da ne radi štetu pavlinskom.¹¹

Emerik i Stjepan sklopili su pred Čazmanskim kaptolom u srpnju 1449. još jednu nagodbu, ovog puta zbog oružanog napada njihovih jobagiona na samostansku kuriju u Ramačinom Dolu te odvlačenja samostanskog jobagiona.¹² Braća kasnije više nisu zabilježena kao pavlini „neprijatelji“, već samo kao susjedi ili, pak, izaslanici kralja pri uvođenju garičkih pavlina u posjede. Stjepan je također vršio funkciju banskog izaslanika u nekim istragama samostanskih tužbi te jednog od sudaca koji je istraživao samostanske sukobe s Čuporima.¹³ Doduše, postoji još bilješka o sklapanju sporazuma između Emerika i moslavačkih redovnika. Dogovoreno je da Emerikovi jobagioni moraju platiti redovnicima dva forinta ili pak raditi za njih (za tri solida) do blagdana Uzašašća. Nije poznato o čemu se radilo i kad je pogodba sklopljena, jer je bilješka bez nadnevka napisana na poledini „nevezanog“ spisa iz rujna 1465.¹⁴

Supružnici Klara od Romačinog Dola i Pavao od Pukura

Počekom 15. stoljeća garički je samostan u nekoliko navrata vodio sporove sa supružnicima Klarom i Pavlom Nikolinićem *de Pukur*. Ponekad su oboje optuženi, a ponekad samo Klara te njezin sin Grgur.

Prvi problem s ovom obitelji pojavio se 1409., kad su bezuspješno pokušali prisvojiti zemljišta koja je pavlinima ostavio Pavao od Peći.¹⁵ Nekoliko godina kasnije opet su se zavadili oko mlina te vinograda. Nakon što je samostanski vikar Valentin iznio tužbu pred križevačkim županima Nikolom *de Borotowa* i Matuzelom, oni istragu povjeravaju sucu Andriji Mikecovom iz Kamarja. Sudac je ustanovio da su Pavao i Klara prekopali jedan put koji vodi prema samostanu te su ga nasadili vinogradom. Isto su tako uništili međnu oznaku samostanskog posjeda kraj mlina na rijeci Gra-

čenići.¹⁶ Također su uz rijeku Gračenicu sagradili novi mlin i time onemogućili rad pavlinskog mlina na istoj rijeci. Zbog svega navedenog, podbanovi i križevački župani zabranjuju tuženima daljnji rad novog mlina te se protive svakom zauzeću pavlinskog posjeda.¹⁷

Slučaj izgradnje mlina na lošem mjestu iznio je vikar Valentin i pred banom Pavlom Čuporom. Nakon nekoliko rasprava i utvrđivanja istine na terenu, odlučeno je da Pavao svoj mlin treba premjestiti, odnosno vratiti na staro mjesto, jer je potpuno uništio pavlini mlin. Budući da je Pavao uložio priziv na takvu presudu, slučaj se nastavlja te završava konačno raspravom 22. travnja 1414. u prisutnosti obiju stranaka. Utvrđeno je da su oba mlina (pavlina te Pavla i Klare) premještena, odnosno da se ne nalaze na pozicijama na kojima su izgrađeni. Stoga ih sud obvezuje da do 25. srpnja postavite mlinove na prvobitno mjesto. U slučaju neizvršavanja, platiti će globu od 50 maraka.¹⁸

Međutim, do konačne pomirbe s Pavlom i Klarom nije došlo, jer je Klara po svećeniku Petru i Antunu *de Prebin* pozvana pred sud početkom 1416. u postupku koji je protiv nje pokrenuo garički samostan, što čazmanski kaptol javlja banu Davidu Lackoviću.¹⁹ Ban je tijekom cijele godine odgađao ročišta, a zadnje poznato ročište trebalo se održati na dan sv. Andrije (30. studenog). U međuvremenu su i Čazmanski i Zagrebački kaptol sudjelovali u istrazi uz banske i kraljevske ljude (kraljevski izaslanici određeni su Sigismundovim nalogom da se garičkim pavlinima treba stajati na raspolaganju prilikom istraga) i plemićkog suca Nikolu, sina Stjepana *de Konzka*. Zaključak je svih provedenih istraga bio identičan. Supružnici (Klara i Pavao)²⁰ su prije tri godine preorali veliki put koji je vodio prema garičkom samostanu pa su ga zasadili vinovom lozom (ovo je bilo utvrđeno već prilikom istrage 1414.),²¹ potom su uništili samostanske međne oznake kraj mlina na Gračenići, a nedavno su supružnici porušili drugu graničnu oznaku, kraj istog velikog puta, te su također dvojici pavlinskih kmetova oteli sjekire i odijela. Klara je izbjegavala pojavljivanje na sudu, iako ju je jednom prilikom kaptolski izaslanik, svećenik Jakov, našao na njezinom posjedu u Prekovršju (*Prekouersya*) te ju je

11 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 5. nr. 123.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 293, 11 (1933) 1-2.

12 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 5. nr. 129.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 300, 11 (1933) 1-2.

13 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 5. nr. 132.; fasc. 6. nr. 16, 30.; fasc. 7, nr. 3.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 303 (11 (1933) 1-2), dok. 341, 356, 358 (12 (1934) 1-4), dok. 405 (13 (1935) 1-4).

14 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 6. nr. 39.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 368, 12 (1934) 1-4.

15 Margareta, sestra Pavla od Peći udala se za Nikolu od Pukura, a Klara je supruga Pavla, sina Nikole od Pukura i kći Grgura od Peći.; HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 3. nr. 38, 52.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 85, 96 (10 (1932) 1-2).

16 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 4. nr. 11.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 110, 10 (1932) 1-2.

17 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 4. nr. 12.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 111, 10 (1932) 1-2.

18 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 4. nr. 13-18.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 112-118, (10 (1932) 1-2).

19 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 4. nr. 25.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 125, 10 (1932) 1-2.

20 U spisima vezanim za ovaj slučaj, ponekad je samo Klara optuženik, a ponekad su Klara i Pavao skupa, iako su pri navođenju šteta uvijek navode skupno.

21 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 4. nr. 11.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 110, 10 (1932) 1-2.

pozvao na sud u Križevce u ponedjeljak iza oktave sv. Ivana Krstitelja. Na ročištima su je zastupali, jednom prilikom Antun iz Leskovca te dvaput Ladislavov sin Nikola *de Walkay*. Tužitelje su pak predstavljali Juraj Stjepanov iz Sredne u veljači, garički redovnik Stjepan u rujnu te u studenom Demetrije iz Trnovca.²²

Kako je spor konačno završio, nije poznato, ali je u svakom slučaju došlo do izmirenja Klare i moslavačkog pavlinskog samostana, jer im 1432. daje za spas duše i duše njenih roditelja 22 forinti i 22 marke, za koje joj je Petar Adamov Kastelanović od Svetog Duha založio tri kmetska selišta u Završju.²³ Klara je, isto tako, deset godina kasnije, pri čitanju oporuke svog supruga opovrgla njegove navode u korist pavlinskog samostana.

Naime, njezin suprug Pavao od Pukura u svojoj je oporuci, između ostalog, naveo da je u garičkom pavlinskom samostanu pohranio tri sanduka te da je tadašnjem podaniku moslavačkog pavlinskog samostana, kolaru Ivanu predao 50 zlatnih forinti. Nakon što je kraljevski notar Ivan *de sancto Andrea* pročitao Pavlovu oporuku 30. listopada 1442. *in domo cenobiali fratrum heremitarum de promontorio Garygh*, ipak se ispostavilo da u samostanu nema spomenutih škrinja i novaca. Osim što je to ustvrdio garički vikar Mihael, Pavlova udovica Klara isto je tako opovrgnula svako postojanje novaca i sanduka. Prema njezinim riječima, njezin muž nije uopće imao novaca, a sanduke su im razbili te spalili s kućom vojnici bana Franka polazeći u bojnu protiv Osmanlija.²⁴

Oporučna darivanja

Darivanje putem oporuka bilo je pavlinskom samostanu na Moslavačkoj gori jedno od regularnih načina stjecanja posjeda te drugih materijalnih stvari.²⁵

22 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 4. nr. 31, 33, 38, 44, 45, 48.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 127, 134, 138, 139 (10 (1932) 1-2), dok. 144, 146 (10 (1932) 3-4).

23 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 78.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 244, 11 (1933) 1-2. O uvođenju Pavla i supruge Klare u posjed dijelova zemljišta Dimičkovina (*Dimychkfelde*) i Završje (*Zawersya*), koja su dobili u zalog od Petra, svjedoči isprava Čazmanskog kaptola od 19. ožujka 1424. (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 15.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 197, 10 (1932) 3-4).

24 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 119.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 288, 11 (1933) 1-2.

25 Za bibliografiju o oporukama te o mogućnostima istraživanja srednjovjekovne svakodnevice, usp. Zoran Ladić, *Oporučni legati pro anima i ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17, Zagreb, 1999, str. 17-29.; O pravnim aspektima nasljeđivanja te oporukama u Slavoniji usp. Lujko Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obi-*

Koliko je točno samostan dobio putem oporuka ostati će skriveno. To se pogotovo tiče materijalnih stvari, jer ukoliko nije ostala sačuvana oporuka, izvori šute. Među garičkim spisima sačuvan je u cijelosti tekst svega tri oporuke, naime izvjesne Jelene, kapelana garičkog kastelana Stjepana te Stjepana Čupora.²⁶ Ostala oporučna darivanja moguće je rekonstruirati uglavnom iz postupka uvođenja u posjed oporučenih zemljišta ili iz sukoba i pripadajućih sudskih procesa. Naime, kako su oporučna darivanja samostanu nailazila ponekad na nerazumijevanje živih rodaka, pavlini su u nekim slučajevima bili onemogućeni stupiti u vlasništvo legata te su morali sudski zahtijevati poštovanje želje oporučitelja/oporučiteljice.²⁷

Oporučna darivanja ponekad su pratila želju da oporučitelj nađe mjesto počivališta u garičkoj pavlinskoj crkvi.²⁸ Ostale su zabilježene i situacije kad bi se nezadovoljni rođaci oglasili na pokojnikove želje i spriječili pokop u samostanu.

Margareta, udovica Andrije Kapitanića Desničkog²⁹

Margareta je pred Požeškim kaptolom, prema navodu odvjetnika garičkih redovnika, oporučno ostavila

teljsko i nasljedno pravo, Zagreb: Narodne novine, 1995., str. 275-339.; Isti, *Prikazi i diskusije*, Split: Književni krug, 2002., 408-424.; Isti, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo: obvezno pravo*, Zagreb, Rijeka: HAZU, 1997., str. 319-377.; isti, *Zagreb i Slavonija: izbor studija*, Zagreb, Rijeka: Adamić, 2000., 251-350.; Lujko Margetić, Magdalena Apostolova Maršavelski, *Hrvatsko srednjovjekovno pravo: vrela s komentarom*, Zagreb: Narodne novine: Pravni fakultet u Zagrebu, 1990., str. 124-126.

26 Vidi više: Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije, str. 148-154.

27 Koliko je pavlinima bilo važno stjecanje oporukom, svjedočila bi isprava čuvana u samostanu, kojim kralj Sigismund 1425. dozvoljava slobodno oporučivanje. Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 204, 10 (1932) 3-4.

28 Prema zabilježenim izvorima, u moslavačkom pavlinskom samostanu, odnosno u samostanskoj crkvi, trebali bi biti pokopani ban Pavao od Peći (1409.), Korardova udovica te Valentinova supruga, Jelena (1444.) i kapelan garičkog kastelana Stjepan (1478.). Početkom 1417. izjavili su pred Čazmanskim kaptolom Klara (udovica Stjepana, sina Jurja od Lesne) te njezine kćeri Margareta, Jelena i Milica, sa svojim muževima i djecom (Margareta je bila udana za Grgura Pavlovog iz komitata Dubice, Jelena za Ladislava Jurjevog iz Puklenca, a Milica za Šimuna), nadalje Geletov sin Filip iz Sredne, u svoje ime, u ime svojih sinova i njihove djece, da žele biti pokopani u samostanskoj crkvi. Međutim još nije poznato kada je te je li uopće došlo do njihovog ukopa u samostanskoj crkvi. Usp. Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije, str. 73-75. Za arheološka istraživanja moslavačkog pavlinskog samostana nadležna je dr. sc. Tajana Pleše iz Hrvatskog restauratorskog zavoda, koja je započela 2009. s istraživanjem ovog lokaliteta.

29 O obitelji Kapitanić usp. *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009., sv. 7, str. 42.

samostanu svoje posjede u *Desnicze, Andreyocz, Podgorya, Prokalcz, Sauloworh, Kashegye, Zenthiwan* zajedno s pokretnom imovinom i stokom. Navedeno darovanje najvjerojatnije je izvršeno 1440., iako je opširna optužba protiv pojedinaca koji su spriječili izvršenje oporuke podnesena tek 1465. crkvenom sucu, vaškom prepozitu Matiji. Doduše, sačuvan je prosvjed samostana pred Čazmanskim kaptolom s početka 1441. protiv Ladislava Ivanovog Roha od Deče, Stjepana Demetrijevog Kapitanića od Desnice te Nikole Nikolinog Kapitanića jer su zauzeli dijelove posjeda u Desnici i Podgorju koje je pokojni Kapitanov sin Andrija oporučno ostavio svojoj udovici, a koji su potom darovani samostanu.³⁰ Iako se izričito ne spominje Margareta, najvjerojatnije se radilo o dijelovima posjeda koje je oporučno ostavila samostanu.

Godine 1465. optuženi su Andrija i Stjepan Kapitanić koji, osim što su zauzeli oporučno ostavljene posjede, još su iz Margaretine kuće na uštrb garičkog samostana, između ostalog, uzeli pet bačvi vina, dvije bačve octa, sto vreća soli, 20 željeznih ploča, 30 vjedra brašna, 40 vjedara žitarica i veliku količinu hrane u vrijednosti od 100 zlatnih forinti. Osim toga, uzeli su veliku količinu snopova žita, nadalje, 40 snopova heljde, 30 snopova sirka, 50 snopova zobi, 17 volova, 18 krava, 5 mladih bikova, 3 teleta od dvije godine te tri teleta od jedne godine, šest konja s dva ždrijepca, 160 gusaka, 50 pataka, 8 pauna, 200 kola sijena, 1200 vjedra vina, 28 praznih bačvi, 19 posuda te 5 ormar. Osim toga su zaplijenili novac pripremljen za državne daće, u vrijednosti od 200 zlatnih forinti, te su time prouzročili ukupnu štetu od otprilike 1000 forinti. Stjepan od Sv. Ivana zajedno s Andrijom i Stjepanom Kapitanić, prema optužbi, veliki dio gore navedenih posjeda i dobara drži još uvijek.³¹ Prema pobrojenoj šteti, radi se o bogatoj ostavštini pa ne čudi da garički pavlini i nakon petnaest godina inzistiraju na svojim pravima. Kako o ovom slučaju nema više isprava, teško je dokučiti, jesu li pavlini dobili ikakvu nadoknadu štete od obitelji Kapitanić.³²

30 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 112.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 281, 11 (1933) 1-2.

31 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 6. nr. 43.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 374, 12 (1934) 1-4.

32 Osim zbog onemogućavanja izvršavanja oporuke ovom prilikom su podignute još i sljedeće optužbe zbog sljedećih postupaka Andrije Kapitanića te Ladislava Roha od Deče: Andrija je zajedno s naoružanim familijarima i kmetovima orobio kuće kmetova u Beketincu i s time prouzročio štetu od otprilike 500 forinti, a Ladislav i njegovi familijari napali su samostansko selo Beketinec, opljačkali kuće i alodij redovnika, oteali nekoliko kmetova i tako prouzročili štetu od otprilike tisuću forinti.

Jakoma, udova Gašpara Kastelanovića³³

Gašpar Kastelanović često se sukobljavao s garičkim pavlinima.³⁴ Unatoč tome njegova je supruga Jakoma poželjela pokop u samostanskoj crkvi te darovala samostan na smrtnoj postelji. Jakoma nije sastavila pisanu oporuku, već je svojem bratu Turbeltu od Bršljanice objasnila svoju posljednju volju te ga odredila izvršiteljem svojih posljednjih želja.

Turbelt je 18. lipnja 1465. pred svjedocima,³⁵ kao i notarom i klerikom zagrebačke biskupije Benediktom *de Captholowcz in cenobio claustrí heremitarum in monte Garigh* izjavio da je njegova sestra Jakoma oporučno ostavila samostanu 200 dukata, jednogodišnji prihod od svih imanja pokojnog supruga Gašpara Kastelanovića te svu svoju pokretnu imovinu. On se obvezao da će sve oporučno predati samostanu te da će zaštititi samostan i njihovo pravo.³⁶ Iako se u Turbeltovoj izjavi ne navodi gdje je Jakoma poželjela biti sahranjena, kasnije isprave navode garički samostan kao mjesto gdje se trebao održati Jakomin pokop.

Do sahrane u samostanu, kao ni do izvršenja drugih Jakominih želja, nije došlo jer su se tome suprotstavili nećaci njezinog muža Ladislav i Nikola (sinovi Sigismunda Kastelanovića). Tim više im je bilo olakšano, jer nije bilo pisane oporuke. Međutim, garički su pavlini protiv Kastelanovića pokrenuli crkvenu parnicu, odnosno tužili su ih krajem 1465. vaškom prepozitu Matiji.³⁷ Kako je cijeli slučaj oko Jakomine oporuke završio nije poznato, jer je sačuvan još samo nalog lokalnim župnicima iz sredine 1466. da braću Ladislava i Nikolu pozovu deveti dan od poziva na sud u Čazmu.³⁸ Ishod parnica na crkvenim sudovima znala je biti i ekskomunikacija za krivce. Nije moguće detektirati jesu li Kastelanovići ekskomunicirani, oslobođeni svih

33 Kastelanovići se u literaturi često navode kao Kaštelanovići. O obitelji Kastelanović vidi: Pavao Maček, Ivan Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha*, SlavonSKI Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica SlavonSKI Brod, 2009.

34 O sukobima Gašpara i drugih članova obitelji Kastelanović s garičkim pavlinima usp: Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću, str. 110-120.

35 Svjedoci su sljedeći župnici: *Peter de Decche, Paulus de Podgoryazenthmihal, Michael de Podock omnium sanctorum sub Neywk et Martinus de villa capituli*.

36 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 6. nr. 37.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 366, 12 (1934) 1-4.

37 HDA, Pavlinski samostan Garić, 6. nr. 43.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 374 (12 (1934) 1-4), dok. 375 (12 (1934) 1-4); Vaški prepozit Matija bio je postavljen od kretskog nadbiskupa i papinog poslanika u Ugarskoj za suca u nekoliko tužbi garičkog samostana (npr. s Čuporima Moslavačkim), usp: Pisk, Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije, str. 129-142.

38 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 6. nr. 49.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 388, 12 (1934) 1-4.

optužbi, ili su se, pak, nagodili s pavlinima. Iz spisa garičkog samostana izvjesno je jedino da redovnici nisu olako odustajali od svojih prava.

Pohrana dragocjenosti u samostanu

Pavlini je samostan slovio kao ugledno te sigurno mjesto za pohranu povelja i raznih drugih dragocjenosti. Čuvanje povelja bilo je od osobite važnosti, jer se upravo poveljama dokazivalo vlasništvo nad određenim posjedom i ako bi povelje dospjele u krive ruke, pravi bi vlasnik imao mnoštvo neugodnosti te bi teško dokazao svoje vlasništvo. Koliko je bitno čuvanje isprava na primjerenom, odnosno, sigurnom mjestu, svjedoči i činjenica da primjerice, isprava s povlasticama nije smjela imati nikakve ogrebotine ili ispravke.³⁹

Nije zabilježen nijedan slučaj otuđivanja povelja iz samostana.⁴⁰ U najgorem slučaju posjednik nije mogao doći do svojih stvari, jer ih pavlini ne bi htjeli izručiti potencijalnom nasljedniku odnosno tražitelju, dok ne dokaže svoja prava.⁴¹ Da je pavlini samostan na Moslavačkoj gori uživao povjerenje lokalne zajednice koja pohranjuje u samostanu svoje povelje, svjedoče, osim mnoštva isprava koje se ne tiču izravno samostana i njegovih posjeda, a nalaze se sačuvane u arhivi samostana, i konkretni primjeri iz samostanske povijesti.

Primjerice, isprava podbanova Sigismunda Hančihara i Ladislava Svetačkog iz 1431. dokazuje da su se u moslavačkom pavlinskom samostanu nalazile povelja kralja Bele, povelja bana Nikole Seča (*de Zeech*), četiri vlasničke povelje te 20 povelja Čazmanskog kaptola, koje se tiču Desnice, Podgorja i Lakovca (*Lakouch*).⁴² Nakon čitanja spomenutih povelja utvrđeno je da pripadaju Urbanu, sinu Nikole od Lakovca iliti od Desnice, koji je obećao da će braniti redovnike, ako bi neki drugi njegov rođak potraživao iste povelje.⁴³

Među samostanskim spisima nalazi se i potvrđnica Ivana Andrijinog *de Bachina* i njegove supruge Agate

da su im vraćene dragocjenosti, koje je njihov predak pohranio kod braće u samostanu *in montibus Garyg*.⁴⁴

Zanimljiv je i slučaj čuvanja novca te knjiga Mihaela, župnika crkve u Garignici, koji je očito smatrao da je pavlini samostan na Gariću sigurnije mjesto za pohranu stvari od crkve u Garignici.⁴⁵ Naime, izvršitelji oporuke Mihaela, župnika iz Garignice potvrdili su 15. prosinca 1516. da im je Stjepan, vikar pavlinskog samostana *sub castro Garygh*, izručio onih 39 forinti te knjige, koje je pokojni župnik Mihael dao u samostan na čuvanje.⁴⁶

Garički su pavlini ponekad ustezali predati stvari koje su bile na čuvanju, pogotovo, ako se osoba koja ih je pohranila razlikovala od tražitelja čuvanih stvari. Tako garički vikar Ivan tek nakon tužbe Ladislava Hermanovog *de Gereben* i naloga viših instanci predaje Ladislavu dragocjenosti koje je na čuvanju ostavila udovica Tulberta od Bršljanovca, prije odlaska iz Slavonije u Njemačku.⁴⁷ Sukladno Ladislavovoj tužbi, u samostanu je pohranila jednu žensku cipelu i jednu čizmu s draguljima, također, jednu djevojačku tijaru također s draguljima, jednu koraljnu krunicu sa srebrnim križem koji je s tom krunicom spojen, jedan prsluk ili pojas ukrašen draguljima zvan kesen, uz uvjet da ih čuvaju i ne izdaju nikom osim Ladislavu. Potvrdu o konačnom izručenju čuvanih stvari, vikaru su izdali 13. veljače 1481. palatin Mihael Orzag *de Gwth* te *comes* Stjepan Bathor.⁴⁸ Ovaj je slučaj utoliko zanimljiviji, jer je samostan bio 1466. u nekom sporu s dotičnom udovicom, a ona se ipak nije ustezala ostaviti stvari na brigu garičkim pavlinima.⁴⁹

Izvjesci je Petar Horvat *de Wchthowcz* predao za života tri sanduka nepoznatog sadržaja na čuvanje u moslavački pavlini samostan. Čuvanje je bilo uvjetovano neotvaranjem sanduka, što su redovnici ispoštovali. Usprkos tome, tužila ih je Petrova udovica Margareta da su sanduci otvoreni, očito insinuirajući da nešto iz njih nedostaje. Međutim, garički je vikar Matija pred sucem i nekolicinom plemića dokazao ne-

39 Éva B. Halász, Diplomatička analiza isprava slavonskih banova u razdoblju od 1323. do 1381. godine, *Zbornik Odsjeka za povijesni rad Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 27, Zagreb, 2009., str. 35-102, na str. 55.

40 Zabilježen je npr. slučaj otuđivanja povelja koje su se čuvale kod gračeničkog župnika. CD 12, str. 116.

41 Svakako je najcitatirani primjer pavlinskog opiranja izručivanja povelja povezan s kraljem Sigismundom i obitelji Paližna, vidi: Pisk, Pavlini samostan Blažene Djevice Marije, str. 75, 76.

42 Poblize o smještaju ovih posjeda usp.: Silvija Pisk, Topografija Garića, Gračnice i Moslavine od 1163. do 1400., magistarski rad. Filozofski fakultet Zagreb, 2007., poglavlja Garić i Gračnica.

43 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 5. nr. 74.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 240, 11 (1933) 1-2.

44 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 5. nr. 87.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 254, 11 (1933) 1-2. Potvrđnica je datirana 22. 1. 1434.

45 Garignica je naselje koje se razvilo vjerojatno na području današnjeg Podgarića.

46 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 8. nr. 6.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 472, 13 (1935) 1-4.

47 Ladislav je bio dobrotvor samostana u Bakvi. Usp. Kamilo Dočkal, *Povijest pavlinskog samostana sv. Benedikta u Bakvi*, (AHAZU XVI 29a.4), na str. 34-36, 52.

48 HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 7. nr. 27.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 432, 13 (1935) 1-4.

49 Nije poznato o kakvom je sporu riječ. Zabilježeno je jedino da su sporna udovica i Urban iz Sredne novčano kažnjeni zbog nedolaska na sud. HDA, Pavlini samostan Garić, fasc. 6. nr. 51.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 390, 12 (1934) 1-4.

vinost, što su isto tako potvrdili ispravom od 19. svibnja 1484. podbanovi Petar Bočkaj od Rasinje te Ladislav Roh od Deče.⁵⁰

Svi navedeni primjeri svjedoče o moslavačkom pavlinskom samostanu kao vjerodostojnom mjestu, odnosno mjestu prikladnom za čuvanje isprava, dragocjenosti, knjiga, novaca te drugih bitnih i vrijednih predmeta.⁵¹ Doduše, ostali su zabilježeni, uglavnom, slučajevi, u kojima je trebalo posredovanje suda ili neke druge institucije, jer pavlini, primjerice, nisu htjeli odmah izručiti čuvane predmete ili su lažno optuženi da drže spise, škrinje ili dragocjenosti. Svi oni drugi slučajevi, u kojima su primopredaje vršene na obostrano zadovoljstvo, ostati će nepoznati.

Zaključak

Tijekom gotovo 300 godina postojanja, od male i siromašne pustinjačke zajednice moslavački pavlinski samostan postaje značajan feudalac s brojnim posjedima koji su obuhvaćali oranice, livade, šume, vinograde, ribnjake te mlinove. Isto su tako posjedovali i cijela sela te nekoliko kurija, a osim kmetova (jobagiona) imali su i različite slugе. Posjede su stjecali darovanjima, zakupom te kupnjom. Nisu živjeli povučeno i tijekom postojanja bili su u interakciji, osim s lokalnim stanovništvom i drugim pavlinskim samostanima, i sa svim segmentima društva, kako svjetovnog tako i crkvenog, sve do najviših crkvenih i svjetovnih instanci.

Prema hrvatskom povjesničaru Josipu Adamčeku pavlinima su posjede i novac davali samo stari, nemoćni i na samrti, a svi ostali su se s njima sporili.⁵² Crkveni povjesničar Kamilo Dočkal sugerira da su garički pavlini imali zle susjede pa su bili prinuđeni često se sporiti.⁵³ Međutim, sačuvane isprave osporavaju navode oba autora i pokazuju da povijesnu istinu treba tražiti negdje između, odnosno da su redovnici pavlinskog samostana i njihovi podložnici bili žrtvama različitih nasilja, ali su se ponekad opravdano našli na "optuženičkoj klupi".

Suživot pavlina i plemića Križevačke županije balansirao je između gotovo idiličnog te napetog i bur-

nog. Pojedine su plemićke familije bile čak generacijama u sukobu s pavlinima, no uvijek je bilo i mirnih intervala. Do sukoba je najčešće dolazilo zbog gospodarske konkurencije (primjer mlinova), nepoštivanja granica, razbojstava ili oporučnih darivanja. Zabilježen je, primjerice, slučaj kad udovica dugogodišnjeg pavlinskog tuženika ostavlja velik imetak samostanu te želi biti pokopana u samostanu. Druga, pak, svjedoči protiv muža u korist pavlina, iako je i sama dugi niz godina provela sporeći se s pavlinima. Bez sumnje, srednjovjekovna je svakodnevnica puna iznenađenja i teško predvidivih situacija.

Moslavački pavlinski samostan slovio je za sigurno mjesto. Iako su neki sukobi prouzročeni zbog nezadovoljstva oko pohrane stvari u samostanu, sigurno je bilo puno više primjera kad je primopredaja stvari prošla na sveopće zadovoljstvo. Nažalost, takvi primjeri su rjeđe sačuvani. Većinom su sačuvane pritužbe i sudski spisi.

Zbog svega navedenog trebalo bi vjerovati da su pavlini i plemići nastojali održavati miran suživot, ali su jedini i drugi bili skloni braniti svoja prava, bilo to utemeljeno ili ne. Komparativne studije sličnih studija slučajeva pomogle bi u sagledavanju šire i bolje slike odnosa plemstva i redovnika na području srednjovjekovne Kraljevine Slavonije.

Summary

The noblemen of the Križevci County and the Paulines of the Blessed Virgin Mary monastery on Garić – chosen examples

Key words: Pauline monastery of the Blessed Virgin Mary on Garić, nobility, Paulines, Middle Ages, Moslavina, Križevci County, conflicts, testamentary disposition, court proceedings

The Blessed Virgin Mary monastery on Garić (Moslavačka gora) is the oldest Pauline monastery on the territory of present day Croatia. Some clues, which date back to as early as 1257, point to the existence of a hermit dwelling on the very location of the Pauline monastery on Moslavina Hill, which was explicitly mentioned for the first time in 1273. This renowned monastery was supported by local landowners, as well as the king, and was used as a depository for valuable objects. It was destroyed in an Ottoman raid in the 16th century and was never rebuilt. Systematic archeolo-

50 HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 7. nr. 35.; Mályusz, „A szlavóniai,” dok. 441, 13 (1935) 1-4.

51 Za većinu slavonskih samostana sačuvano je ponešto sličnih primjera. Primjerice, usp. Dočkal, Povijest pavlinskog samostana sv. Benedikta, str. 21; isti, Samostan Blažene Djevice Marije u Remetama, (AHAZU XVI 29b.3), na str. 130, 131.

52 Josip Adamček, Pavlini i njihovi feudalni posjedi, u Đurđica Cvitanović, Vladimir Maleković, Jadranka Petričević (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj*. 1244-1786., Zagreb: Globus: Muzej za umjetnost i obrt, 1989., str. 41-65, na str. 44.

53 Kamilo Dočkal, Samostan Blažene Djevice Marije u Gariću, (Kaptolski arhiv Zagreb).

gical investigations have been conducted on this site since 2009.

The Paulines of Garić held estates in the Garić and Gračenica districts, which became a part of the great Križevci County in the middle of the fourteenth century. Some of the most famous aristocratic families, such as Moslavački (*de Monoszlo*), Čupor Moslavački (*Csupor de Monoszlo*), Babonić, Ruh od Deče (*Ruh de Desce*), Kastelanović (*Castelan*), Kapitanić (*Capitan*), Geletić iz Sredne (*Geleth, Gele de Zredna*), Paližna (*Palichna*) and after 1493 Erdödy, also held estates there. In addition, the influence of the bishops of Zagreb could be felt in the area since the second half of the 13th century.

The relationship between the nobility of the Križevci County and the Garić Paulines was complex. Some noblemen fostered neighborly relations and traditionally bestowed gifts to the Church of the Holy Virgin Mary on Garić, while some individuals and even whole families often clashed with the Paulines. There are, however, examples of positive interaction between the Paulines and their former adversaries. For example, the widow of a longtime adverse party left her considerable fortune to the monastery, where she wished to be buried. Another woman testified for the Paulines against her husband, despite the fact that she also spent a number of years in legal proceedings with them. In short, one should not lose sight of the fact that it is impossible to form an overall picture due to

the lack of documents from that time. Therefore, it is sometimes difficult to discern why quite recent adverse parties left valuable objects for safekeeping with the Paulines or even bestowed gifts to the monastery church or to even claim that they did. The conflicts were most often caused by disputes over boundaries (or disregarding them), estates and milling. Problems with the inability to exercise their right to testamentary disposition have also compelled the Paulines to lodge complaints and initiate court proceedings. According to the Croatian historian Josip Adamček, estates and money were bestowed to the Paulines only by the old, feeble and dying, while all others took to litigation. Church historian Kamilo Dočkal claims that the Garić Paulines evil neighbors and were therefore often forced to settle the matters in court. However, the preserved documents contest the claims of both authors and show that the historical truth can be found somewhere in-between, that is that the monks of the Pauline monastery and their serfs were victims of different acts of violence, but were sometimes also rightly labeled as the perpetrators.

Local nobility left their valuable objects to the Paulines for safekeeping because the monastery was considered to be a safe and reliable place. In some cases the transfer of valuable objects was not easily made. However, due to the fact that a list of the valuables kept was not preserved, it is likely that most transfers were done in a way that was satisfactory to both parties.